

Indledning til temanummeret

“DET BEVÆGER SIG NÅR VI GÅR...”¹

Af Anette Warring

Hvad dækker betegnelsen ‘1968’? Hvilke temaer, tilgange og tolkninger karakteriserer den danske ‘1968’-forskning? Og er der hold i fortællingen om de antiautoritære, åbne og farverige 60eres forvandling til de dogmatiske, autoritære og politisk radikale 70ere?

‘1968’ er et erindringspolitisk kampfelt. ‘1968’ er endnu ikke blevet identitetsneutral, hverken på samfundsplan, hvor det udgør et omstridt referencepunkt for en række enten negative eller positive træk ved dagens Danmark, eller for de, der selv var involveret i oprøret fx som aktivister eller modstandere. Debatten om ‘1968’ trænger til den kvalificering, som historisk forskning kan tilvejebringe. Dette temanummer af *Arbejderhistorie* indeholder en række artikler, der er resultater af forskningsprojektet *“Det bevæger sig når vi går”... Samfundskritik og utopi i 1960ernes og 1970ernes Danmark*, der har som ambition at forny den eksisterende ‘1968’-forskning såvel tematisk som med sin kulturhistoriske tolkningsramme.² I denne indledning vil jeg først vise, at ‘1968’ bruges til at betegne forskellige dele af det kulturelle og politiske opbrud både før og efter dette år. Dernæst præsenterer jeg i to afsnit den danske ‘1968’ forskning og konkluderer, at forskningen samlet set fokuserer på sociale og politiske bevægelser samt politiske partier, mens de kulturelle ændringer, som der er enighed om var mest betydningsfulde og vedvarende, er underbelyste. Tolkningsrammen er primært sociologiske og politologiske teorier om politiske og sociale bevægelser, og det anvendte politikbegreb er ofte snævert. En udbredt grundfortælling præsenterer oprøret som en udvikling fra de anti-autoritære 1960ere til de dogmatiske og politisk radikale 1970ere. Med udgangspunkt i en række eksempler på hvordan forholdet mellem at ændre verden og ændre sig selv, mellem den indre og ydre frigørelse blev opfattet og praktiseret, argumenterer jeg i artiklens tredje del for, at denne fortælling må nuanceres. Afslutningsvis præsenteres forskningsprojektet *“Det bevæger sig når vi går...”* og temanummerets artikler.

Rundt om det danske ‘1968’

‘1968’ er et erindringssted eller en symbolsk betegnelse for begivenheder, som tidsmæssigt

Kultur-dumping-festival i Fælledparken 14.september 1968. Provoer, hippier og andre kulturradikale samledes til festival med beatmusik og brandtaler. Her danser en glad performer i kilt til blokløjte-spil. (Foto: Arbejdermuseet & ABA, Fotograf: Poul Hansen)

rækker bagud i 1960erne og fremad i 1970erne. Betegnelsen '1968' kan desuden referere til enten studenteroprør eller ungdomsoprør og således udgøre en sammenfatning af det bredere kulturelle og politiske opbrud. '1968' er en efterkonstruktion ligesom '68'erne' eller '68-generationen', der kan dække over alle mennesker i en bestemt alders kohorte, alle studenter i denne alders kohorte, det kan omfatte aktivisterne, den bredere gruppe som sympatiserede med aktivisternes mål og delte deres ideer om livsstil eller være dem, der retrospektivt erklærede tilhørsforhold til '68-generationen'.³ Der er altså bestemt ikke tale om en distinkt analytisk kategori, og nok har '1968' som erindringssted opnået hegemonisk status, men det er ikke den eneste betegnelse. Ungdomsoprør, studenteroprør, det ny venstre, venstre-radikalisme, livsstilsradikalisme, protestkultur, ungdoms-, sub- og modkultur er nogle af de mange betegnelser, som anvendes om det – eller dele af – det mangesidede venstreorienterede politiske og kulturelle opbrud. Netop selve konceptualiseringen af begivenhederne er en del af forskningsdebatten og af den politiske samfundsdebat. Hvilke aktører var de centrale? Hvilke former for protest- og oprørspraksis skal inkluderes? Hvordan afgrænses aktivismen og protestkulturen meningsfuldt, og hvilken rolle skal aktørernes selvopfattelse og identifikation spille for afgrænsningen osv.? I dansk sammenhæng er det således betydningsfuldt, om vi fokuserer på de venstreorienterede partier, de kollektive protester, studenteroprøret eller ungdomsoprøret, når '1968' skal tidsfastsættes.

Ser vi på de politiske partier, er det afgørende, om SF inkluderes i det såkaldte ny venstre, kun dele af SF, eller det reserveres alene til VS.⁴ Det hænger sammen med, at SF's brud med DKP i vinteren 1958 – 59 i kølvandet på krisen i den internationale kommunistiske verdensbevægelse efter SUKP's (Sovjetunionens Kommunistiske Parti) 20. partikongres og Sovjets invasion af Ungarn antog flere former, som Thomas Ekman Jørgensen har påvist.⁵ Og det afhænger af, hvorvidt forholdet til Sovjet eller opkomsten af en ny poli-

tisk kultur opfattes som konstituerende for det nye venstre. SF blev hurtigt og i stigende grad præget af modsætninger, som delvist var generationsbetinget, mellem på den ene side en kompromissøgende og pragmatisk fløj, som ville gøre op med DKPs dogmatik, men hvis politiske kultur havde stærke rødder i den kommunistiske partimodel, og på den anden side en gruppe primært yngre stærkere ideologisk fløj, som var optaget af at forny marxismen og mindre af at søge parlamentarisk indflydelse. Under indflydelse af de nye ungdomskulturer ønskede de desuden mindre autoritære ledelsesformer og en mere demokratisk partikultur. Splittelsen førte til en sprængning af SF, som havde fungeret som parlamentarisk basis for det såkaldte røde kabinet, og til dannelse af VS i 1967. Med sin mere sammensatte ideologi og politiske strategi, store spændvidde i organisatoriske grundholdninger samt parlamentariske repræsentation var VS et ret særegent fænomen i sammenligning med de mange små revolutionære partier, som blev dannet i de fleste vestlige lande i 1960erne og 1970erne. En væsentlig årsag til, at maoismen stod langt svagere i Danmark end i Sverige og især Norge, må nok tilskrives VS.

Fokuserer vi på kollektive protester, følger Danmark i vid udstrækning udviklingen i andre vesteuropæiske lande. Det har Flemming Mikkelsen vist i en stor kvantitativ undersøgelse. I årene omkring 1968 steg de kollektive protester dramatisk, men aftog ikke på tilsvarende brat vis og klingede først for alvor af i midten af 1980erne. Det var i høj grad internationale begivenheder, som udløste de største protester: atomvåben, dansk medlemskab af NATO og EF, kolonikrigen i Algeriet, apartheidsystemet i Sydafrika, Vietnamkrigen, kuppet i Chile og andre konflikter i den 3. verden gennem 1970erne. Fra slutningen af 1960erne skete der en større spredning i protesttemaer, hvor fx uddannelsesforhold, boligforhold, kvindefrigørelse, abort og miljø blev gjort til genstand for protester og formede sociale og politiske bevægelser.⁶

Er det studenteroprøret, vi retter vores opmærksomhed mod, startede det danske stu-

denteroprør for alvor i marts 1968, dvs. tidligere end i Frankrig men senere end i Tyskland, og var ikke i samme grad som i Frankrig udløst af utilfredshed med de studerendes sociale og uddannelsesmæssige vilkår, men var som i Tyskland mere fokuseret på indflydelse, demokratiske reformer og af kritik af undervisningens form og indhold. Hvad angår protest- og aktionsformer var den danske studentbevægelse særligt inspireret af den amerikanske, og i modsætning til fx den italienske og franske dannede de danske studenteraktivister ikke alliancer med arbejdere. De danske studenters demokratiseringskrav blev i vid udstrækning imødekommet af et politisk flertal i Folketinget og af universiteternes ledelse. Denne tolerance og imødekommelse udpeges ofte som en væsentlig årsag til, at det danske studentoprør ikke udviklede sig så dramatisk og voldeligt som i andre lande.⁷

'1968' kan også primært referere til ungdomsoprøret. 'Ungdomsoprør' er det mest anvendte udtryk i dansk sammenhæng, men det dækker ikke altid det samme. Det kan betegne det brede og sammensatte opbrud i 1960erne, mens andre differentierer klart mellem studentoprøret og de venstreradikale på den ene side og reserverer betegnelsen 'ungdomsoprør' til den såkaldte anti-autoritære livsstilsradikalisme eller hippiekultur.⁸ Det er en udbredt opfattelse, at denne såkaldte livsstilsradikalisme eller modkultur havde større indflydelse i Danmark end i de øvrige Skandinaviske lande og end i fx Vesttyskland og Italien. Der foreligger ingen større faghistoriske studier af denne del af ungdomsoprøret, men i brede Danmarkshistoriske fremstillinger eller i studier med andet fokus fremstilles forløbet ret ensartet: Inspireret af især den californiske hippiekultur og af den hollandske provo bevægelse begyndte de danske ungdomsoprørere at indtage scenen fra omkring 1966. Oprøret var mest intenst i perioden fra 1968 til 1970, hvor en lang række aktiviteter, happenings og andre former for ekspressiv praksis blev mere eller mindre institutionaliseret i forskellige miljøer, undergrundsmagasiner, kultur- og aktivitetshuse, kollektiver osv., mens

andre opstod mere tilfældigt og spontant og havde en kort levetid. Thy-lejren i sommeren 1970 med omkring 25.000 deltagere anses typisk som ungdomsoprørets kulmination, og lukningen af 'Huset' i Magstrædet som aktivist- og selvstyret hus i begyndelsen af 1971 som en markering af den utopiske modkulturs nedtur og afvikling. Det kulturelle opbrud herunder i de sociale relationer mellem køn, generationer og sociale grupper, er imidlertid det mindst udforskede tema til trods for, at det typisk er den del af oprøret, som tillægges størst forandrende og vedvarende betydning.

Dansk '68' forskning – temaer og analytiske tilgange

Første bølge af publikationer om '1968' var så at sige en del af oprøret selv og blev udgivet, mens begivenhederne fandt sted. Aktivister publicerede deres egne versioner af begivenhederne med vidneberetninger og dokumenter, og studerende udgav deres specialer og afhandlinger om problemstillinger, der knyttede sig til deres egen politiske og eksperimenterede livspolitiske praksis. Fra omkring 1990 satte forskningen og en historisering af '1968' for alvor ind. Samtlige videnskabelige monografier er udkommet efter 1990. Holder vi os til de vægtigste arbejder og overordnede mønstre spiller bevægelsesforskningen en fremtrædende rolle. Hvad angår tematik, er det markant, at samtlige publicerede monografier (doktor-, ph.d.- eller magisterafhandlinger) omhandler sociale og politiske bevægelser eller politiske partier.⁹ Det drejer sig om SF, DKP og DKU,¹⁰ og om studenter-, Vietnam-, kvinde-, freds- og anti-atomkraft- og miljøbevægelserne samt folkebevægelsen mod EF.¹¹ I Søren Hein Rasmussens *Sære alliancer* fra 1997 inkluderes også fredsbevægelsen og Kampagnen mod Atomvåben i slutningen af 1950erne og begyndelsen af 1960erne. Det hidtil eneste forsøg på at skrive en videnskabelig syntese udkom i jubilæumsåret 2008. *1968 – og det der fulgte* skrevet af Steven B. Jensen og Thomas Ekman Jørgensen på baggrund af deres guldmedaljeopgave om studen-

terbevægelsen i Danmark, som da også spiller en hovedrolle i bogen.

Udvides blikket til andre videnskabelige genrer som tidsskriftartikler og antologibidrag er den tematiske variation større og omfatter udover andre politiske bevægelser, partier, organisationer emner som fx den seksuelle frigørelse, stofkulturen og økologibevægelsen. Flere af dem er publiceret i antologien *1968-dengang og nu* fra 2004.¹² Hertil kommer pædagogiske og uddannelseshistoriske publikationer om RUC og Tvind m.v.¹³ Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at de betydningsfulde studier om oprørets musik, kunst, teater og litteratur er gennemført af forskere fra de æstetiske fag.¹⁴ Og inden forskningsprojektet ""*Det bevæger sig når vi går.... Samfundskritik og utopi i 1960ernes og 1970ernes Danmark*"" blev iværksat, forelå ingen historiske studier af de eksperimenterende livsformer, herunder forskellige former for kollektiver, hvis store udbredelse ellers er et særsyn i europæisk sammenhæng.¹⁵ Heller ikke ændrede autoritetsrelationer, den åndelige og spirituelle interesse, politisering af hverdags- og intimitiv, oprørets mere ekspressive aspekter osv. havde været genstand for historisk forskning. Selvom der selvfølgelig kan peges på fraværet af mange temaer, som fx opfattelserne af og brug af vold, '1968's erindringshistorie m.fl., så er det så meget desto mere bemærkelsesværdigt i betragtning af, at det oftest er de kulturelle virkninger af 1968, der fremhæves som betydningsfulde og vedvarende.

De tematiske valg i den hidtidige forskning tegner altså et klart mønster, som bliver endnu tydeligere, når de kombineres med forskningens dominerende tolkningsrammer. Tolkningsrammen har primært været teorier om sociale og politiske bevægelser ud fra en politologisk, sociologisk, organisationshistorisk og/eller modernitetsteoretisk tilgang, hvilket også karakteriserer megen international forskning. Erkendelsesinteressen er rettet mod bevægelsernes opståen og vækst, nedgang og forandring, deres samspil med det formelle politiske system, politiske, sociale og økonomiske indflydelse og har kun i ringe grad

været påvirket af den internationale bevægelsesforskning voksende interesse for bevægelsernes kognitive og ekspressive praksis, kosmologi og identitet.¹⁶ Nogle placerer oprøret i en moderniseringskontekst og lægger vægt på systemverdenens kolonisering af livsverdenen, fremvæksten af en refleksiv modernitet og oppositionelle rum, mens andre mere politologisk orienterede forklaringer relaterer opkomsten af nye sociale og politiske bevægelser til et nyt socialt mellemlag og nye post-materialistiske og såkaldte grønne værdier.¹⁷ Andre igen afviser, at der er empirisk belæg for denne fortolkning, fremhæver at bevægelserne opstod, fordi nye temaer kom på den politiske dagsorden og mener ikke, at bevægelsernes politiske praksis og kanaler for indflydelse var afgørende nye.¹⁸

Trods enighed om '1968's globale og transnationale karakter har dansk forskning i vid udstrækning holdt sig inden for en national ramme.¹⁹ Blandt større monografiske studier findes kun to komparative. Den ene er Henrik Kaare Niensens teoretisk reflekterede men empirisk ret impressionistiske *Demokrati i bevægelse* fra 1991, som sammenligner samspillet mellem nye sociale bevægelser og det etablerede politiske system i Vesttyskland og Danmark fra 1965-1985. Den anden er Thomas Ekmann Jørgensens *Transformation and Crises. The Left and the Nation in Denmark and Sweden 1956-1980* udgivet i 2008, der som angivet i titlen sammenligner brydninger og forskydninger i den svenske og danske venstrefløjs forståelse af nationen og herunder af en andre relaterede begreber som fx internationalisme og folk.²⁰ Desuden bør nævnes to mindre men interessante artikler. Den ene sammenligner Vietnamspørgsmålets politiske betydning og Vietnambevægelsens karakter i de tre Skandinaviske lande, mens den anden diskuterer, hvorvidt det er meningsfuldt at tale om et særligt skandinavisk '1968'.²¹ Nationale studier er også i vid udstrækning kendetegnende for den internationale 1968-forskning, som trods enkelte vægtige bidrag først for alvor i de seneste år er blevet påvirket af den generelt voksende interesse for komparativ og

Solidariteten med undertrykte folk rundt omkring i verden var en del af oprøret i 1960'erne. Der blev dannet grupper og komiteer til støtte for frihedsbevægelser og demonstreret imod magthavernes undertrykkelse. Kampen mod apartheidstyret i Sydafrika udmøntedes bl.a. i demonstrationer. Her er det DSU, der demonstrerer på Mozarts plads i 1964. (Foto: Arbejdermuseet & ABA, fotograf: Carl Rasmussen)

transnational historie.²² Der er en øget interesse for de konkrete kanaler og former for kontakt, hvor ideer og praksisformer blev overført og udvekslet, og det diskuteres i hvilket omfang, der var tale om konkrete globale relationer og international praksis, eller det primært var som forestillet globalt oprørsfællesskab, det havde betydning. Disse tendenser er ikke for alvor nået dansk forskning endnu. Niklas Olsen anmelder to bøger inden for dette felt i dette temanummer af *Arbejderhistorie*.

Dansk '1968' forskning er altså samlet set karakteriseret ved, at forskningstema i vid udstrækning har defineret analytisk tilgang og tolkningsramme. Aktivisme og protester er hovedsageligt blevet studeret i en national ramme og som sociale og politiske bevægelser. De politiske partier og det ny venstre er

typisk studeret med udgangspunkt i et klassisk politikbegreb. Kulturel og ekspressiv praksis analyseres primært som æstetik. En tematisk distinktion mellem oprørets politiske og kulturelle aspekter er altså blevet repeteret metodologisk og tolkningsmæssigt. Hvad angår såvel emne som tolkningsramme følges den generelle samtidshistoriske forskningsprioritet af politisk historie og markant fravær af kulturhistorisk tilgang.²³

Dansk '68-forskning' – periodiseringer, fortællinger og kategorier

I såvel dansk som international forskning er der en øget tendens til at belyse '1968' i kontekst af protestbevægelsernes og aktivisternes

samspil med de generelle sociale, politiske og kulturelle forandringer i de dynamiske 1960-ere. Bevægelserne og aktivisterne anskues således som katalysatorer for og begunstiget af samfundsforandringer, der allerede var undervejs.²⁴ Det er imidlertid forskelligt, hvilken nærmere forandrende betydning aktivisterne og bevægelserne tildeles. I lighed med den britiske historiker Arthur Marwick, som er forfatter til *The Sixties's* omfattende komparative analyse af den såkaldte kulturelle revolution i USA, Storbritannien, Frankrig og Italien, vurderer Ekman Jørgensen og Steven Jensen i *1968 – og det der fulgte*, at oprørerne nok spillede en rolle "som meget synlige eksempler", men snarere var "et højtråbende produkt af forandringerne end selve forandringernes udspring".²⁵ De anfører, at oprørerne løb åbne døre ind, og at oprøret mere var et produkt af den liberale stats tolerance og samfundets evne til at integrere oprøret end af samfundets undertrykkelse og repression.²⁶ I den øvrige forskning er det en udbredt vurdering, at det fra tid til anden lykkedes protestbevægelserne og aktivisterne at præge den politiske dagsorden, at åbne den politiske debat op og at bidrage til dannelsen af en ny deltagerorienteret politisk kultur, samt direkte og indirekte at påvirke institutioner og den danske befolknings dagligdag.²⁷ Set i et længere tidsperspektiv mener Jørgensen og Jensen imidlertid, at oprøret spillede en rolle i "historien om Danmark i forandring. (...) Kravene om frigørelse og kreativitet blev inkorporeret i det kapitalistiske system som krav om fleksibilitet og innovation".²⁸ De deler som så mange andre den britiske historiker Marwicks konklusion om, at USA og mange vesteuropæiske lande gennemgik en kulturel revolution med langtrækkende betydning.²⁹

Også tidsmæssigt analyseres '1968' i stigende grad i en bredere kontekst af det, som Marwick kalder "the long sixties". For Marwick, som har fokus på de kulturelle dimensioner, dækker "de lange 60ere" perioden fra 1958 til 1973/74, mens det er almindeligt at lade overgangen fra 1970erne til 1980erne markere afslutningen på opbruddet, når der

tegnes med bredere pensel og protestbevægelserne, de politiske venstrefløjspartier og solidariteten med den 3. verden inkluderes. Det kendetegner også dansk forskning at trække kontinuitetslinjer tilbage til især SF's dannelse og Kampagnen mod Atomvåben men også til bl.a. Studentersamfundet, miljøet omkring Politisk Revy, Gruppe 61 og SUF (Socialistisk Ungdoms Forum) og frem til slutningen af 1970erne eller helt frem til midten af 1980erne, hvor de kollektive protester for alvor tabte pusten.

En mere markant fortolkning af oprørets forløb findes i det ret udbredte 'rise and fall' narrativ.³⁰ Den amerikanske Todd Gitlin kan fungere som udenlandsk repræsentant, Ekman Jørgensen og Steven Jensen som danske. I sin bog *Years of Hope, Days of Rage* taler Gitlin om et skifte fra "a movement for others to a movement for itself – to radicalism, violence and THE revolution", mens Jørgensen og Jensen karakteriserer den korte historie om '1968', som en "forfaldshistorie(n) om den energiske bevægelse, der gik i stå – om dynamik, der blev til dogmatisme, om åbenhed, der blev til selvtilstrækkelighed", om et skifte "fra det frigørende 1968 til de dogmatiske 1970ere" eller endnu mere prægnant om "from hedonism to leninism".³¹

Et konstituerende træk i denne fortælling om oprørets dynamik fra de farverige antiautoritære 1960ere til de dogmatiske autoritære 1970ere er en række sammenhængende modstillinger mellem ungdomsoprørets såkaldte politiske og livsstilsradikale aspekter, mellem såkaldte politiske aktivister og flippere, mellem en ydre og indre revolution, mellem de som mente, at man skulle ændre sig selv for at kunne ændre verden, og så de som mente, at verden måtte ændres først. I mere eller mindre udtalt grad kan disse modstillinger identificeres i det meste af litteraturen om '1968' som bærende konstruktioner,³² også i de tilfælde, hvor der ikke er tale om en markant 'rise and fall' fortælling,³³ eller det understreges, at der tale er om deskriptive³⁴ eller idealtypiske³⁵ kategorier. Disse modstillinger og fortællingen om oprørets forandring fra de antiautoritære

tære, åbne, eksperimenterende og farverige 60'erne til de dogmatiske, lukkede og politisk radikale 70'ere trænger efter min mening til en nuancering. Det vil jeg begrunde nærmere i det følgende.

At forandre verden - at forandre sig selv

Skellet mellem politiske aktivister og livsstilsradikale flippere er som fortællingen om oprørets dynamiske udvikling fra de åbne og antiautoritære tressere til de lukkede dogmatiske halvfjerdserne selvfølgelig ikke opfundet ud af den blå luft. I de ungdomsoprørske miljøer brugte aktivisterne selv fantasifulde typologiske betegnelser for, hvordan de så sig selv og andre, som minder om begreberne livsstilsradikale og politiske venstresradikale: "pilgrimme og samaritanere", "tumultanter og befalere", "krigere, digtere og bønder, forhandlere og lærde", "krigere og kokkere", "aktivister og flippere", "militanter og universalhumanister", "aktivister og drop-outer".³⁶ Betegnelserne var fortolkninger af gruppernes sociale, kulturelle og politiske ideer og praksis og fungerede som fikspunkter i en løbende debat om vejen til et lige og frit socialistisk samfund.

Afstanden var stor fra "Spis brune ris og skab revolution", hvor ræsonnementet var, at "du må skabe revolutionen i din egen krop og i dit sind først, så vil dine smukke vibrationer automatisk begynde at sprede sig" til slumstormernes kamp mod, hvad de anså som "den fejlagtige ikke revolutionære holdning, nemlig troen på at det begynder med én selv – at først skal ens ego-problemer løses. ...Nogle ego-problemer kan ikke løses. Ingen løses uden kamp. Det er kun ved at gå ind i kampen mod det kapitalistiske samfund, og skridt for skridt at ændre virkeligheden, at man selv ændres og modnes."³⁷ Kunne lighed og frihed først realiseres efter en socialistisk revolution og kollektivisering af produktionsmidlerne, og var eksperimenter med livs- og samværsformer følelig en afledning, som udgjorde en forhindring for gennemførelse af revolutionen? Eller måtte mennesker forsøge at

ændre sig selv og praktisere og eksperimenter sig frem til de utopiske målsætninger for at undgå, at kapitalismens ulighed, fremmedgørelse og autoritære relationer skulle reproducere. Skulle man gå yogiens vej og revolutionere verden indefra gennem selvforydelse eller gå kommissærens vej med udadvent aktivisme og partidannelse, sådan som den ungarsk-britiske forfatter og journalist Arthur Koestler i sin samling af essay fra 1945 udpeger to centrale figurer i vestlig selvforståelse.³⁸

Det var yderpositioner i en debat om vejen til et socialistisk samfund, der i mange afskygninger og med forskydninger gennem 1960'erne og 1970'erne prægede de ungdomsoprørske og venstreorienterede miljøer, bevægelser og partier. Synspunkterne kunne stå skarpt og uforsonligt over for hinanden, hvilket forskningen i vid udstrækning har fokuseret på. Men billedet er betydelig mere nuanceret set i såvel et synkront som diakront perspektiv.

I bladet *Superlove* kunne der blandt de mange musikartikler både læses om de revolutionære brune ris, Zen buddhisme, reinkarnation, trepanation og stoffer men samtidig også om The Black Panther Party, 20-året for prøvesprængninger på Bikini, Herbert Marcuse, anarkisme og retssagerne i Chicago mod bl.a. Bobby Seale og Abbie Hoffman. I bladet førtes også en intens debat om, hvorvidt "guitaren er mægtigere end geværet", og om rockmusikken kun havde en berettigelse, hvis den stillede sig i revolutionens tjeneste.³⁹ I bladet *Rotten* blev der skrevet om såvel sovjetiske spioner og Verdensbanken som om rejser til østen og John Lennon. Og i *Politisk Revy* om både Vietnamkrigen og stofkulturen. I bladene spalter blev anvendelsen af vold diskuteret, og den æstetisk nydannende lay-out signalerede både 'make love not war' og volds- og våbendyrkelse, mens deres markant kønsdiskriminerende æstetiske udtryk kun i overraskende ringe grad blev genstand for kritik og diskussion. Men det var også før, Rødstrømpebevægelsen var dannet.

Fremtrædende debattører talte for, at den

personlige transformation skulle forenes med samfundets, det individuelle med det kollektive, det indre med det ydre. Medstifteren af Det ny Samfund Ole Vind mente, at trods forskelle mellem de socialistiske pilgrimmes og samaritanernes erfaringer og livsholdning samt forskellige prioritering af henholdsvis den sociale og den mentale revolution var begge grupper revolutionære og en del af et fælles oprør: “Oprøreren råber, hvad enten det er i en beatsang eller med en brosten: Vi er ikke og vil ikke være af den verden, vi er døet ind i, vi vil ha’ en anden verden, hvor der er plads til det, som findes i os!...Vist skal vi knuse kapitalismen, men det er ikke blot et angreb på magthaverne, men også et angreb på den dybeste struktur i os selv.”⁴⁰ Men skulle menneskets fremmedgørelse overvindes måtte politisk aktivitet tage udgangspunkt i fællesskaber for at kunne udvikle større og dybere behov.⁴¹

Formålet med Det ny Samfund, som blev dannet af 500 fremmødte i september 1968 og i nogle år var en vigtig arena for det københavnske ungdomsoprørske miljø, var at være “et samlingssted for venstreorienterede og udgangspunkt for venstreorienteret aktivitet”.⁴² Ideen var “at forene etik og politik”⁴³ og lade nye samværs- og udtryksformer indtage en central plads i det udadventede politiske arbejde og i skabelsen af et nyt samfund. De grupper, som tilsluttede sig Det ny Samfund, spændte vidt. Hit House-festivalerne eksperimenterede med nye udtryksmidler ved at integrere musik, teater, eksperimenterende kunst og debat og kunne samle op til 2.000 mennesker. Aktionen og happenings udgjorde de vigtigste aktiviteter, fordi de var tænkt som at skulle forandre deltagerens opfattelse af politik og virke erfaringsdannende på en direkte måde. Foreningens offentlige diskussionsmøder var mange og velbesøgte. Emnerne spændte vidt: Marcuse, Vietnam og Marx, kollektive livsformer, stoffer og antipsykiatri, som i øvrigt samlede ikke mindre end 1000 mennesker.⁴⁴

Det var heller ikke kun i køns- og samværsorienterede bevægelser, at man forsøgte

at praktisere en ny livsform her og nu og anså det som en vigtig forudsætning for at ændre samfundet. Slumstormerne, fx, som var inspireret af den kinesiske kulturrevolution og urbane bevægelser i andre lande som de Sorte Pantere, søgte at skabe befriede områder, autonome rum eller det, de kaldte “revolutionære øer i det kapitalistiske hav”, hvor de levede kollektivt, og hvorfra de kunne forsætte oprøret. Deres aktivitets niveau var meget højt og udgjorde en livsstil, der for mange omsluttede hele deres liv. De mente, at de tog “forskud på det befriede liv” med denne livsform.⁴⁵ I MLE (Marxistisk Leninistisk Enhedsforbund), hvis medlemsskare udsprang af slumstormerne i 1973, var kritik og selvkritik efter maoistisk kulturrevolutionær model en fast bestanddel af det politiske arbejde. Intet emne eller spørgsmål var for privat til at blive behandlet, og reguleringen af den enkeltes personlige karakter og liv var indgribende og dybtgående.⁴⁶ Dette arbejde med at forandre sig selv og hinanden adskilte sig markant i indhold og formål fra de stoforienterede, terapeutiske og spirituelle miljøer, men ikke desto mindre forsøgte de hermed at praktisere en radikal indre revolution.

Set i et diakront perspektiv skete der forskydninger i, hvordan den indre og ydre revolution og forholdet mellem dem blev indholdsudfyldt, ligesom positionerne indgik i forskellige og foranderlige betydningssammenhænge. Men fortællingen om et antiautoritært oprør, der vokser frem i løbet af 1960'erne, blomstrer i slutningen af årtiet for at forstene i ideologisk dogmatik og desillusionering i 1970'erne må ligesom modstillingen mellem to typer aktivister også nuanceres. Tankerne om at eksperimentere sig frem til et nyt samfund og at ændre sig selv udfoldede sig ikke kun i små reservater som Christiania, Thy-lejren og isolerede kollektiver på landet, som Thomas Ekman Jørgensen hævder i artiklen *Utopia and Disillusion*.⁴⁷ Debatte om, hvordan man kunne forene den indre og ydre revolution stoppede ikke i overgangen mellem de to årtier. De fortsatte igennem 1970'erne især i de bevægelser, som udfordrede græn-

serne mellem det personlige og politiske, fx kollektiv-, kvinde- og mande- og ø-lejrbevægelsen, og som tiltrak og involverede langt flere mennesker end de små ventrefløjspartier. Selvom mange i og omkring disse bredere miljøer og bevægelser gav udtryk for, at de teoretiske marxistiske analyser var for verdensfjerne og fyldte for meget, var de ikke, som hævdedt, alene optaget af "individuel selvtilfredsstillelse",⁴⁸ men om hvordan befrielse fra selvundertrykkelse og transformation af de sociale roller og samværsformer indgik i en samfundsforandrende strategi og praksis.

Kollektivernes revolutionære rolle og spørgsmålet om balancen mellem at deltage i kollektivlivet og i udadvendt politisk aktivitet var kontant til debat og overvejelse fra etableringen af de første kollektiver omkring 1968 og 1970erne igennem. Erfaringer, visioner og synspunkter blev jævnlige artikuleret på kollektivbevægelsens seminarer, kongresser, i dets blad *KoKoo* og i andre blade som fx *Hug!*. I to sommeruger i 1975 holdt kollektivbevægelsen "Kollektiv-kongræs", som det hed i referatet, for at diskutere "kollektivbevægelsens krise".⁴⁹ Var den kollektive livsform en mental forberedelse som tjente overgangen til socialisme efter revolutionen, eller var strategien, at kollektiverne som befriede øer skulle sprede sig og derved revolutionere samfundet?⁵¹ Deltagerne dannede studiekredse om emner som "Teorier om klasser, økonomi, revolution og videnskab", "Politisk aktivitet i forbindelse med arbejderklassens kamp" og "Kollektivets indre struktur".⁵⁰ På et opfølgingsseminar diskuterede 120 kollektivister "Lokal & Kommunalpolitik", "Støtte & solidaritetsarbejde", "Erhvervsarbejde & klassekamp", "Kønsroller & kønspolitik", "Børn i kollektiver", "Kollektiver og familiepolitik i praksis", "Parti og bevægelse" m.v., mens det centrale tema på den årlige kollektiv kongres i 1976 var, hvorvidt "kollektivbevægelsens ideer og praksis (bliver) brugt til isolerede forbedringer inden for det kapitalistiske samfund (på hvilken måde), og uden anden langsigtet effekt, end at samfundssystemet bliver stærkere".⁵² At gøre det personlige politisk var et

centralt omdrejningspunkt i kvinde- og mandebevægelserne, men indholdsudfyldelsen af dette slogan var ikke entydigt. Nogle var mere optaget end andre af at finde ud af, hvordan klassekamp lod sig forene med kvinde- og mandekamp, hvor også basisgrupperarbejdet udgjorde en bevidstgørende grundpille.⁵³ Som i debatterne i slutningen af 1960erne betegnede mandeaktivisterne selv to grupper af aktivister, der repræsenterede hver sin yderpositioner: "befamlerne" og "klassekæmperne", men som Laura Pérez Skardhamar påviser i sin ph.d. afhandling "*Det private er politisk*", var det politiske frigørelses- og oprørsprojekt hverken enkeltsagsorienteret eller fokuseret på livsstil og identitet og rettede sig ikke kun mod kønnet. Det blev også artikuleret som klasse- og samfundskritik.⁵⁴

Diskussionerne om vejen til et socialistisk samfund inkluderede også i 1970erne forholdet mellem at ændre verden og ændre sig selv. Det blev fortsat tematiseret som forholdet mellem den indre og ydre frigørelse,⁵⁵ men det indgik i stigende grad i en stærkere marxistisk ideologisk betonet betydningssammenhæng. Feltet havde bevæget sig siden 1960erne, men det var fortsat et påtrængende spørgsmål, hvordan det lod sig forbinde og forene.

Mest radikalt nuanceres skellet mellem to typer aktivister, de to typer engagement og de to typer af samfundsforandrende strategi, hvis man opløser tendensen til at behandle bevægelser og organisationer som kollektive subjekter og i stedet følger enkelt personer. I 1970 beskrev Steffen Kiselberg i *Rotten* sig selv som omstrejfer mellem oprørets såkaldte "stammer": "Dørene til de forskellige lejre står selvfølgelig åbne, men tendensen til at forvente et løsen er steget, et Hariaum med sammenlagte håndflader udløser andre vibrationer end et Rød Front med knyttet næve, selvom man selvfølgelig altid kan slippe ind med det gode gamle Hej. Hvordan står det egentlig til med den del af os, der helst siger hej? Vi er ingen stamme, snarere en tvivlsom hoben omstrejfer af hvem, man kan vente sig både det ene og det andet."⁵⁶ Langt de fleste aktive var som Kiselberg grænsegængere mel-

Kampen mod imperialism og kapitalisme var centralt for mange venstrefløjsgupper i 60'erne og 70'erne. Demonstrationen mod Verdensbankens møde i København i 1970 samlede protester fra hele venstrefløjjen. Den Antiimperialistiske Aktionskomitee udsendte denne plakat i anledningen af demonstrationen.

lem de to yderpositioner og pendlere mellem forskellige miljøer. Og blandt leninistiske, maoistiske og trotskistiske aktivister var det langt fra ualmindeligt at bo i kollektiver, ryge hash og lade sig inspirere af tidens musik.

Meget taler således for, at ideerne og miljøerne i højere grad end forskningen lader ane var overlappende, og at mange ungdomsoprørere var idemæssigt grænsegængere og i praksis pendlere mellem de forskellige miljøer. Kategorierne er altså ikke i alle henseender produktive og spærrer for væsentlig indsigt, og hviler i øvrigt på en problematisk modstilling mellem politik og kultur, der også, som tidligere nævnt, præger forskningens tematik og tolkningsramme. Som de fleste grundfortællinger har narrativet fra hedonisme til leninisme selvfølgelig noget på sig. Men postulatet om en radikaliserende af 3. verden solidariteten fra 1960erne til 1970erne og øget støtte til brug af vold forudsætter, at man ikke differentierer mellem konkret og retorisk støtte til væbnet kamp i den 3. verden, ikke skelner mellem brug af voldelige midler i solidaritetsengagementet hjemme og den symbolske og ikonografiske iscenesættelse af solidariteten samt mellem de forskellige ideologiske forståelser af imperialismens karakter og af sammenhænge mellem kampen ude og hjem-

me, der fandtes i forskellige miljøer.⁵⁷ Det forudsætter, at man ser bort fra, at der blandt 1960ernes venstreorienterede også var leninister, og at dele af det ny venstre ikke så med milde øjne på miljøer, som prioriterede og afprøvede livspolitiske utopier. Det forudsætter også, at man ser bort fra, at det var et mindretal i det brede miljø af venstreorienterede, der var organiseret i de små radikale politiske partier og grupper i 1970erne. Langt de fleste var en del af et broget venstreorienteret miljø omkring fx kvinde-, mande- og nej til atomkraftbevægelserne, de mange solidaritetsbevægelser, boligbevægelsen, elevbevægelsen osv. Det forudsætter også, at man ser bort fra, at det var i 1970erne, at kollektiverne var flest og mest forskellige, og nok var Thylejren i 1970, men det var i de efterfølgende år, at de mange tog på ø-lejre. Og det forudsætter, at man stirrer sig blind på studenterne og småpartierne i stedet for at flytte blikket fra studenterne på universiteterne til den store gruppe af pædagoger, lærere, sygeplejersker og socialrådgivere m.fl., hvis antal eksploderede som led i velfærdstatens ekspansion, og som udgjorde en betydelig del af aktivisterne. Langt de fleste var med i løse venstreorienterede netværk og miljøer, og selvom de venstreradikale partier og grupper havde mere

indflydelse på aktivismen end deres størrelse kunne antyde, så var 1970ernes politiske kulturelle praksis også præget af utopiske, samværsorienterede og antiautoritære elementer som i 1960erne.

Fortællingen om oprørets forandring fra de antiautoritære, åbne, eksperimenterende og farverige 1960erne til de dogmatiske, lukkede, autoritære og politisk radikale 1970ere nuaneres, hvis man kigger nærmere på debatterne, der i mange tilfælde sigtede på at finde en måde at forene den indre og ydre revolution, hvis man retter blikket mod den praksis og de bevægelser, som udfordrede grænserne mellem det personlige og politiske, fx kollektiv-, kvinde- og mande og ø-lejrbevægelsen, hvis man har blik for, at forskellige aktivister og miljøer tilskrev deres engagement forskellig betydning, samt hvis man følger enkeltpersoner. Positioner, miljøer og den udfoldede praksis viser sig at være langt mere overlappende, differentierede og sammensatte samt præget af såvel forandring som kontinuitet.

“Det bevæger sig når vi går...”

Forskningsprojektet “*Det bevæger sig når vi går...*” – *Samfundskritik og utopi i 1960erne og 1970ernes Danmark* søger med tre ph.d. projekter at bidrage såvel tematisk som analytisk fornyende til den eksisterende danske ‘1968’-forskning. Projektets tilgang er kulturhistorisk og forsøger at forstå samfundskritikens og utopiernes attraktions- og mobiliseringskraft. I centrum står aktivisters betydningdannende praksis og blikket rettes mod, hvordan aktivisterne formulerede, praktiserede og iscenesatte deres samfundskritik og utopier. Laura Pérez Skardhamar undersøger på hvilke måder, med hvilke intentioner og med hvilke rationaler “det private blev politisk” i kollektivet Kana, på ø-lejre og i mandebevægelsen. Med udgangspunkt i ungdomsoprøreren Ebbe Kløvedal Reichs politiske engagement og livsanskuelse uddyber Anne Stadager vores forståelse af ungdomsoprøret og kaster bl.a. lys over oprørets åndelige, religiøse og spirituelle aspekter, som hidtil ikke har

været inkluderet i ‘1968’ forskningen. Karen Steller Bjerregaard belyser, hvordan solidariteten med den 3. verden blev forstået og praktiseret i venstreorienterede solidaritetsgrupper, og hvilke forståelser af sammenhænge mellem den 3. verden og samfundsforandring i aktørernes eget samfund, der var virksomme i deres engagement. Selv deltager jeg i et internationalt komparativt forskningsprojekt om europæisk radikal aktivisme mellem 1965 og 1975 på begge sider af jerntæppet og i såvel de sydeuropæiske diktaturer og de nordiske demokratier. Projektet har fokus på transnationalisme og subjektivitet, og det følger aktivisters vej ind i aktivisme, undersøger den aktivisme de udfoldede i forskellige netværk, og de baner deres liv tog i de efterfølgende år samt analyserer den mening, de i dag tilskriver deres radikalisme.⁵⁸

Tre af dette temanummers artikler udgår fra det danske forskningsprojekt. Et nyt tema i ‘1968’ forskningen tages op i artiklen *Det åndelige ‘1968’ – og forholdet mellem ‘den indre og ‘den ydre revolution’* af Anne Stadager, som med udgangspunkt i forfatteren og ungdomsoprøreren Ebbe Kløvedal Reich diskuterer i hvilken udstrækning, der var tale om et fænomen, som blev opfattet som at have samfundsforandrede potentiale eller om det blot og bart skulle dømmes ude som eskapisme og selvfordybelse. Karen Steller Bjerregaard tager fat på et af de helt centrale temaer i den erindringspolitiske debat om ‘1968’ i artiklen *Den væbnede kamps betydning*. Da vold og væbnet kamp indgik på mange forskellige måder i forskellige grupperinger, spørger hun ikke om, hvorvidt man var for eller imod, men om hvordan væbnet kamp blev forstået, hvilken betydning den havde, og hvordan dette hang sammen med grupperingernes forståelse af deres engagement som samfundsforandrende? Ø-lejrbevægelsen belyses for første gang forskningsmæssigt i Laura Pérez Skardhamars artikel *Politisk samvær i 1970ernes ø-lejre*. Hun viser, hvordan ø-lejrdeltagerne artikulerede og praktiserede samvær og basisdemokrati som en alternativ politisk vej til at forandre samfundet. Erfaringer med alternative sam-

værstformer og måder at organisere hverdagen i ø-lejrene skulle spredes til flere livsområder og bidrage til at skabe et ‘menneskevenligt miljø’ eller et socialistisk ‘minisamfund’. Temanummeret indeholder desuden en artikel om de mest kendte ø-lejre. I artiklen *Femø kvindelejr 1971-2010 – lejrens historie og femøisternes kollektive erindring om den* analyserer Anne Brædder, hvordan kvindelejren har forandret sig gennem næsten 40 år, og hvordan kvinderne på lejren har forholdt sig til traditioner og fornyelser. Hun viser, hvordan feminismens bølger afspejles i lejrens historie, og at den har fået en funktion som erindringssted for det kollektive erindringsfællesskab om den ny kvindebevægelse. God fornøjelse!

Noter

1. Titlen er fra Skousen og Ingemanns sang “Herfra hvor vi står” fra 1971. Den indfanger ungdomsoprørernes opfattelse af at være i en betydningsfuld tid, hvor alting er i bevægelse. Sangen handler om to venner, som i de tidlige morgentimer efter en fest gør en slags status over oprøret. Det har ikke været omkostningsfrit, og de er rådvilde over, den retning oprøret skal tage.
2. Projektet er finansieret af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation. I projektet indgår tre ph.d. projekter udarbejdet af Anne Stadager, Karen Steller Bjerregaard og Laura Pérez Skardhamar samt undertegnede som forskningsleder. Se www.1968.ruc.dk og i afslutningen på denne indledning.
3. For en nyere diskussion af generationsproblematikken se Anna Menge, *The German Generations of ‘1968’*, *Cultural & Social History*, udkommer 2011.
4. Begrebet det ny venstre opstod i 1960erne og blev også brugt af nogle af aktørerne, især i USA. Det er med skiftende indhold meget anvendt i engelsksproget litteratur, men har først i de seneste år fundet vej til dansk og nordisk litteratur på feltet. Se Karen Steller Bjerregaard, *‘Et undertrykt folk har altid ret’*. *Solidaritet med den 3. verden i 1960ernes og 1970ernes Danmark*, s. 46-48, upubliceret ph.d. afhandling, RUC 2010.
5. Thomas Ekman Jørgensen, *Vejen væk fra Moskva*, s.13-33, *Den jyske Historiker*, nr. 101, 2003.
6. Flemming Mikkelsen, *Kollektive aktioner og politiske bevægelser i Danmark efter Anden Verdenskrig*, s. 45-80, i Flemming Mikkelsen (red.), *Bevægelser i demokrati. Foreninger og kollektive aktioner i Danmark*, Århus 2001.
7. Thomas Ekman Jørgensen & Steven L.B. Jensen, *1968 – og det der fulgte*, København 2008.
8. Ibid.
9. Det følgende er ikke tilnærmelsesvis en fuldstændig historiografisk oversigt. For en uddybning se Anette Warring, *Around 1968 – Danish Historiography*, s. 353-365, *Scandinavian Journal of History*, Vol. 33, No. 4, 2008 samt de historiografiske diskussioner i Steller Bjerregaard, 2010, op cit.; Laura Pérez Skardhamar, *‘Det private er politisk’ – en analyse af et kollektiv, ølejre og mandebevægelse i de lange halvferdsere i Danmark*, ph.d. afhandling, RUC 2010; Anne Stadager, *Ungdomsoprøret Ebbe Kløvedal Reichs virke og selvforståelse i perioden 1964-1980 med særligt henblik på hans oprørsengagement i spændingsfeltet mellem politik og livsanskuelse*, ph.d. afhandling, RUC under udarbejdelse.
10. Ekman Jørgensen, 2008, op.cit. Knud Holt Jensen, *Giv mig de rene og ranke...: Danmarks kommunistiske ungdom 1960-1990*, København 2009. Chris Holmsted Larsen, *Tiden arbejder for os: DKP og Vietnamkrigen 1963-1973*, København 2007. Desuden Per A. Madsen & Jens O. Madsen, *Fra sandkasse til kadreparti? VS’s dannelse og udvikling 1967-73*, København 1980; Jens Kragh, *Opbrud på venstrefløjen. Striden i DKP og SF’s dannelse*, København 1976. Jens Kragh, *Mellem socialismens velsignelser og praktikable fremskridt*, Odense 1995.
11. Nielsen, 1991 op.cit. Johannes Nielsen & Søren Hein Rasmussen, *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, Odense 1991. Søren Hein Rasmussen, *Sære alliancer. Politiske protestbevægelser i efterkrigstidens Danmark*, Odense 1997. Drude Dahlerup, *Rødstrømperne. Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytækning og gennemslag 1970-1985*, København, 1998. Ekman Jørgensen & Jensen, 2008, op.cit.
12. Morten B. Andersen & Niklas Olsen, *1968 – dengang og nu*. København 2004.
13. Else Hansen, *En koral i tidens strøm. RUC 1972-1997*, København, 1997. Jes Fabricius, *På sejlens vej: Historien om Skolesamvirket Tvind og dets skaber Mogens Amdi Petersen*, København 1999.
14. Se fx Tania Ørum, *De eksperimenterende tressere: kunst i en opbrudstid*, København 2009.
15. Se senere og <http://1968.ruc.dk/>
16. Fx af Ron Eyerman and Andrew Jamison, *Seed of the sixties*, Succex 1994. Ron Eyerman, *Performing opposition, or how social movements move*, i Jeffrey C. Alexander et al (ed.), *Social performance: symbol-*

lic action, cultural pragmatics and ritual, Cambridge 2006.

17. Nielsen, op.cit., 1991. Ekman Jørgensen & Jensen, op.cit., 2008.

18. Rasmussen, 1997, op.cit.

19. Som konstituerende for 1968s transnationale karakter fremhæves almindeligvis særligt fire forhold: 1) En række fælles ideologiske orienteringer på et generaliseret plan blandt aktivisterne: anti-imperialisme, anti-kapitalisme og international solidaritet. 2) En række ligheder i nye former for politisk praksis, nydannelser på aktions-repertoiret og vægt på direkte demokrati. 3) Fremkomsten af alternative livsstile og følelsesmæssige dispositioner, ensartede modkulturer herunder musik og æstetik samt nye kommunikationsformer, der alt sammen udgjorde en betydelig mobiliserings ressource i både øst og vest. 4) Transnationale institutionelle og personlige netværk. Se fx Martin Klimke & Joachim Scharloth, 1968 in Europe, s. 1-9, i Martin Limke & Joachim Scharloth (ed.), *1968 in Europe. A History of Protest and Activism, 1956-1977*, New York 2008.

20. Henrik Kaare Nielsen, *Demokrati i bevægelse*, Aarhus 1991. Thomas Ekman Jørgensen, *Transformation and Crises. The Left and the Nation in Denmark and Sweden 1956-1980*. Oxford 2008.

21. James Godbolt, Chris Holmsted Larsen and Søren Hein Rasmussen, The Vietnam War: the Danish and Norwegian experience 1964-1975, p. 395-416, *Scandinavian Journal of History*, Vol. 33, No. 4, 2008. Thomas Ekman Jørgensen, The Scandinavian 1968 in a European Perspective, s. 326-338, *Scandinavian Journal of History*, Vol. 33, No. 4, 2008.

22. Om primært Vesteuropa og USA se fx Ronald Fraser, *1968. A Student Generation in Revolt*, London 1988. Arthur Marwick, *The Sixties. Cultural Change in Britain, France, Italy and the United States, c. 1958 - c. 1974*, Oxford 1998. Ingrid Gilcher-Holtey, *Die 68er Bewegung. Deutschland-Westeuropa-USA*, München 2001. Gerd-Rainer Horn, *The Spirit of '68. Rebellion in Western Europe and North America, 1956-1976*, Oxford 2008. Martin Klimke & Carla MacDougall, *Changing the World, Changing Oneself. Political Protest and Collective Identities in West Germany and US*, Oxford 2010. Østeuropa er inkluderet i Étienne Francois et al (ed.), *1968 - Ein Euro-päisches Jahr?*, Leipzig 1997 og Martin Klimke & Joachim Scharloth (ed.), *1968 in Europe. A History of Protest and Activism, 1956-1977*, Basingstoke 2008.

23. Det er en karakteristisk, som også gælder svensk, norsk og finsk forskning, se Tor Eigil Førland, Introduction to the Special Issue on 1968, s. 317-325, *Scandinavian Journal of History*, Vol. 33, No. 4, 2008. I de seneste år har der dog været en voksende interesse for fx den kolde krigs kultur. For Danmarks

vedkommende fx Iben Vyff, Øst, Vest – hvilken fremtid er bedst? *Danskere på rejse i USA og Sovjetunionen i 1950erne*, ph.d. afhandling, RUC 2007. De to kollektive forskningsprojekter “Amerikansk på dansk” www.sdu.dk/Om_SDU/Institutter_centre/Ihks/Forskning/Forskningsprojekter/C_%20Amerikansk_p_aa_dansk.aspx og “*Det bevæger sig når vi går...*” Samfundskritik og utopi i 1960erne og 1970erne Danmark” <http://1968.ruc.dk/> er udtryk for samme tendens.

24. Se fx Axel Schildt, Detlef Siegfried & Karl Christian Lammers (ed.), *Dynamische Zeiten. Die 60er Jahre in den beiden deutschen Gesellschaften*, s. 13, Hamburg 2000, og Marwick, 1998, op.cit., s. 13.

25. Ekman Jørgensen & Jensen, 2008, op.cit., s. 15.

26. Ibid., s. 278. Se også Henrik Jensen, Forandrings vinde, s. 349-382, i Lennart Berntson et al., *Europa 1800-2000*, København 2003, s. 370. Kaare Nielsen, op.cit. 1991, forklarer oprørets radikaliserings anderledes, nemlig som resultat af statslig repression.

27. Se fx Poul Villaume *Lavvækst og frontdannelser*, København 2005, s. 67-73 og 138-142. Rasmussen, op.cit., 1997. Dahlerup, op.cit., 1998.

28. Ekman Jørgensen & Jensen, 2008, op.cit., s. 16-17.

29. Marwick formulerer sig prægnant på denne måde: “There was no economic revolution, no political revolution, no advent of the proletariat to power, no classless society, no destruction of mainstream culture, no obliteration of language.” og “..the consequences of what happen in the sixties were long-lasting: the sixties cultural revolution in effect established the enduring cultural values and social behaviour for the rest of the century.” Marwick, 1998, op.cit., s 805-806.

30. Dette narrativ findes også i variationer, hvor der fæstnes særlig opmærksomhed på oprørets fragmentering efter 1968 i en række nye projekter som fx feminisme, økologi og regionalisme etc.

31. Todd Gitlin, *The sixties: years of hope, days of rage*, New York 1993, s. 345, 353. Ekman Jørgensen & Jensen, 2008, op.cit., s. 278 og s. 17. Thomas Ekman Jørgensen, Utopia and Disillusion: Shattered Hopes of the Copenhagen Counterculture, s. 333-352, i Axel Schildt & Detlef Siegfried, *Between Marx and Coca-Cola*, New York 2006, s. 334.

32. I antologien *1968 - dengang og nu* understreges, at det er vigtigt at adskille ungdoms- og studenteroprøret, hvor sidstnævnte karakteriseres som politisk (s.20), og bogen er struktureret i bidrag om hhv. politiske betydninger af 1968 og kulturelle betydninger af 1968. Andersen og Olsen, 2004, op.cit. Ekman Jørgensen skelner mellem “the new left” og “the freak left”, Ekman Jørgensen, 2004, op.cit., s. 333-334. Steven Jensen, “Unge leger samfund og nogle laver kup”, s. 31-56, Andersen & Olsen, 2004, op.cit. Henrik Jensen, 2003, op.cit., s. 369-70.

33. Villaume, 2005, op.cit., s. 59.
34. Steven B. Jensen, 2004, op.cit, s. 53.
35. Henrik Jensen, 2003, op.cit.
36. Ole Vind, *Superlove*, nr. 20 & 24 1968. Henning Prins, *Politisk Revy*, nr. 106, 1968. Ebbe Reich, *Politisk Revy*, nr. 117, 1969. Ole Vind, “Hvad baghuset gemte”, internt arbejdsblad, Huset, 1971, her Niels Martinov, *Ungdomsoprøret i Danmark*, København 2000. “Oplæg til Slumstormernes stammemøde”, april 1971, MLE’s arkiv, kasse 6, Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. Leder i *Wheel*, nr. 8, 1969. Steffen Kiselberg, *Rotten*, nr. 2, 1970.
37. Barbara Berger, *Superlove*, nr. 33, 1970. “Oplæg om septemberoffensiven fra Boligfronten”, 1971, MLE’s arkiv, kasse 6, Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.
38. Henrik Jensen, 2003, op.cit., s. 369.
39. Fx *Superlove*, nr. 35, marts 1970.
40. Ole Vind, *Superlove*, september, nr. 24, 1969.
41. Ole Vind, *Det ny Samfund*, nr. 6, 1969
42. Præsentationspjece, Ole Vinds privatarkiv.
43. Ibid.
44. *Det ny Samfund*, 1968 og følgende årgange. Ole Vinds privatarkiv. Martinov, 2000, op.cit., s. 157-162.
45. Oplæg “Organisering efter masselinjen, MLE’s arkiv, kasse 6, Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.
46. Referater med kritik og selvkritik. MLE’s arkiv, kasse 2, Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.
47. Ekman Jørgensen, 2006, op.cit., s. 347-348.
48. Ibid., s. 348.
49. *KoKoo*, 2, 1975.
50. Christian Mailand-Hansen, Kollektiver, kollektivværdier, privatsfæren og socialistiske strategier, *Hug!*, 15-16, 1977.
51. *KoKoo*, 4, 1975.
52. *KoKoo*, 2, 1976. Det lyder mærkeligt med parentes, men det er korrekt citeret.
53. Dahlerup, 1998, op.cit., bd. 2, s. 93-138. Skardhamar, 2010, op.cit.
54. Skardhamar, 2010, op.cit.
55. Se fx *KoKoo*, 4, 1975.
56. *Rotten*, 2, 1970.
57. Steller Bjerregaard, 2010, op.cit.
58. Projektet “Around 1968: Activists, Networks, Trajectories” ledes af professor Robert Gildea, Oxford University med deltagelse af 14 historikere fra en række europæiske lande. Udover en række artikler i et kommende særnummer af tidsskriftet *Cultural and Social History* vil projektets hovedresultater blive publiceret i Robert Gildea, James Mark & Anette Warring (ed.), *Voices and Networks of Revolt: Around 1968 in Europe*, Oxford University Press. Livshistoriske interview med tidligere aktivister samt deres netværk samles i en database, som efter projektets afslutning vil være tilgængelig for andre forskere.

Abstract

Anette Warring: “It moves when we go...”. *Arbejderhistorie* 3/2010, pp. 1-15.

The year ‘1968’ is a reference point for the memories of events which reach back into the 1960s and forward into the 1970s, referring to both student unrest, the youth revolt, the new left and the new social and political protest movements. The very conceptualizing of ‘1968’ is a part of the research discussions and of the politics of memory. As far as the Danish ‘1968’ is concerned research is focused on the social and political movements together with political parties, whereas the cultural changes, which it is agreed were the most significant and long lasting, are not given the attention they should have been. The interpretive framework is primarily one based on theories of social and political movements as approached through sociology, political science, organizational history and/or the theory of modernity, typically operating with a classically narrow conception of the political. The basic account deals with the development of the unrest from the anti-authoritarian 1960s to the dogmatic and politically radical 1970s. This interpretation implies, though, a far too sharp contrast between the politics and culture, between the political and cultural aspects of the unrest and between the hippies and political activists. With a starting point in a whole number of examples revealing how the fight to change the world was related to the changing of oneself, the relationship between the inner and outer liberation was connected, a more nuanced description of ‘1968’ is argued for. The articles for this issue of the journal on this topic originate from the research project “It moves when we go ...” ...criticism of society and utopia in 1960s and 1970s Denmark, which has the ambition of renewing the research on ‘1968’, both the subject and its cultural historical framework of interpretation.

Anette Warring, professor, ph.d.,
Roskilde Universitet, anew@ruc.dk